

Jon Fjeldså og fuglebeskyttelsen

MICHAEL KØIE POULSEN

Som ung mand fulgte Jon et meget tillidsfuldt par af Nordiske Lappedykkere nær Bodø. De inspirerede ham til at studere arten i Myvatn i Island fra 1966 og andre lappedykkere i Andesbjergene fra 1977 (se kapitel 1). Jon fortalte om Perus truede lappedykkere ved foredrag i DOFs lokalafdelinger i 1977 og for erhvervspraktikanter på Zoologisk Museum i 1978, og historierne inspirerer flere fuglekikkere, bl.a. purunge Finn Danielsen, til at interessere sig for fuglebeskyttelse i troperne.

Da Jon kom til Colombia i 1981, var den sidste Colombianske Lappedykker død. Jon nåede heller ikke at se Atilánlappedykkeren fra Guatemala, der uddøde før 1986, eller Alaotralappedykkeren fra Madagaskar, der sidst blev set i 1982. Disse tragedier har sikkert været med til at styrke hans interesse for international fuglebeskyttelse. Første gang, Jon skriver om at bevare truede arter, er i 1984, hvor han ser på de mulige årsager til, at Colombiansk Lappedykker uddøde, og hvorfor to andre af Andesbjergenes lappedykkere er udryddelsestruede (Fjeldså 1984). Jon er skeptisk, når det kommer til manipulationer, der unaturligt griber ind under forsøg på at sikre arternes overlevelse, hvor vi mangler at forstå, hvorfor de forsvinder. Jon repræsenterede dengang Zoologisk Museum i den danske ICBP-sektion (ICBP er den nu 100 år gamle organisation International Council for Bird Preservation, der siden blev til BirdLife International).

Ti hæsblesende år

Jon besluttede sig for at gå aktivt ind i international fuglebeskyttelse omkring 1984, og de næste 10 år blev så hæsblesende, at det er svært at følge med, selv på sidelinjen. I februar 1985 blev der oprettet en lappedykker-specialistgruppe under IUCN's Species Survival Commission. Jon blev gruppens formand og var det helt frem til 2005. I 1986 begyndte DOF for alvor at røre på sig internationalt. Unge græsrodder med Finn Danielsen og Jesper Johannes Madsen i spidsen var oprørte over DOFs næsten ensidigt nationale fokus i en tid, hvor fugle og natur i troperne var under større pres end måske nogensinde før, og de fik sat DOFs internationale arbejde på dagsordenen til et repræsentantskabsmøde. Her udtrykte repræsentantskabet et klart ønske om at få styrket DOFs internationale engagement, og samme år afsatte repræsentantskabet 20 000 kr. i budgettet til

ICBP's program. Finn og Jesper inviterede til et møde om DOFs meget beskedne involvering i international fuglebeskyttelse, og 21 entusiastiske unge mennesker mødte op og blev enige om at starte DOFs Arbejdsgruppe for International Fuglebeskyttelse – En støttegruppe for ICBP, eller kort DAFIF. Gruppens formål var at øge interessen for international fuglebeskyttelse og at få feltornitologer, der rejser i udlandet, til at indsamle observationer og oplysninger, så materialet kan anvendes i fuglebeskyttelsesarbejdet.

Gruppen fik straks opbakning fra Lorenz Ferdinand, Hans Meltofte, Arne Jensen og Jon i DOF, og den blev et vendepunkt for DOFs engagement i fugle og fuglebeskyttelse udenfor landets grænser. International fuglebeskyttelse var ikke længere en sidebeskæftigelse forbeholdt en snæver gruppe naturvidenskabelige medarbejdere tilknyttet universiteter og museer. Gennem de næste år rejste snesevis af unge DOF-medlemmer ud i verden med kyndig faglig vejledning fra Jon og ICBP, via DAFIF. Alle har de bidraget til det internationale fuglebeskyttelsesarbejde med observationer og informationer, samt – som del af deres skriftlige aftale med DAFIF – skrevet en artikel om turenes resultater for fuglebeskyttelse til DAFIFs nyhedsbrev. En vifte af unge danske ildsjæle begyndte at involvere sig i fuglebeskyttelse under besøg på alle klodens beboede kontinenter, og for en række af de unge blev det starten på et livslangt engagement i international fuglebeskyttelse. Jon blev gennem disse år specialevejleder for en lang række biologistuderende, der gennemførte deres feltarbejde i troperne (se kapitel 9). I 1990 blev DAFIF erstattet af Internationalt Udvalg i DOF, der fik Jon som formand, hvilket han stadig er.

Ornis Consult (OC) blev også til i 1986. OC var et selvstændigt konsulentfirma ejet af DOF og med aktiviteter især i Danmark, men også internationalt med penge fra DANIDA og DANCED. Jon sad i OC's bestyrelse, og i 1988 trådte han ind i DOFs hovedbestyrelse, hvor han var aktiv de næste 20 år. Jon sikrede, at DOF fik formuleret og vedtaget en fagligt velfunderet international strategi.

Også i 1990 var Jon sammen med andre DOF-medlemmer med til at stifte den private virksomhed Nordic Agency for Development and Ecology (Nordeco), der driver forskning og rådgivning til fremme af samfundsgavnige og sociale formål, og som ejes af den almen-

nyttige velgørenhedsfond Nordisk Fond for Miljø og Udvikling, hvor Jon har været formand fra begyndelsen. Motivet var et ønske om et supplement til OC, der kunne varetage den brede del af fuglebeskyttelsesarbejdet, hvor man fokuserede på, hvordan man løste konflikter ift. lokalbefolkningers traditionelle rettigheder og fik dem engageret i bedre forvaltning.

Ved forårsrepræsentantskabsmødet i DOF i 1991 præsenterede Jon et skriftligt forslag, der ville gøre DOF til ICBP's lederorganisation i Danmark. Det skete på baggrund af, at ICBP efter mange og hårde forhandlinger i Cambridge, hvor især danskerne, hollænderne og schweizerne pressede på for indflydelse til partnerne, blev transformeret til BirdLife International. Fra dansk side var det foruden Jons, Arne Jensens og Hans Meltoftes fortjeneste, at den topstyrede internationale fuglebeskyttelsesorganisation ICBP er blevet til et succesfuldt internationalt partnerskab. Forslaget blev vedtaget, og Jon kom til at sidde i BirdLife Internationals verdensbestyrelse 1994-99. DOF er bare en ud af en lang række

BirdLife-partnerorganisationer, hvor Jon har været en inspirerende nøgleperson i fuglebeskyttelsesarbejdet. I Peru har Jon fx hjulpet med etableringen af BirdLife-partneren ECOAN, der nu spiller en stor rolle ift. beskyttelse af Andesbjergenes natur og fugleliv.

I BirdLife International gjorde Jon en stor indsats for at minde om sammenhængen mellem biodiversitet og befolkningsmønstre, hvilket resulterede i sloganet *together for birds and people*. Jon kan også tage en stor del af æren for, at BirdLife International blev den første af de store internationale naturbeskyttelsesorganisationer, der for alvor gik systematisk ind i at sætte prioriteter for arbejdet med biodiversitetsbeskyttelse globalt. Især har fokuseringen på områder med mange endemiske arter (EBAs) og relaterede publikationer som *Putting Biodiversity on the Map* af Bibby (1992) og *Endemic Bird Areas of the World: Priorities for Biodiversity Conservation* af Stattersfield *et al.* (1998) været banebrydende.

I 1994 blev Morten Strange DOFs første internationale medarbejder, og han redigerede den fremragende,

Jon på genbesøg i 2009 sammen med folk fra BirdLife Peru på stedet, hvor Niels Krabbe og han genopdagede Cuzcocinclodes (Royal Cinclodes) i 1982 i polylepisskoven i Abra Malaga. Nu er der informationscenter, og lokalbefolkningen er engageret i naturgenopretning. Fotograf ukendt.

Jon har altid arbejdet hårdt, når han var i felten, her sammen med peruvianeren Constantino (Tino) Aucua. Samarbejdet inspirerede bl.a. Tino til etableringen af det, der i dag er en af Perus førende naturbeskyttelses-organisationer: Asociación Ecosistemas Andinos (ECOAN). Foreningen arbejder for at beskytte Andesbjergenes natur i samarbejde med lokalbefolkningerne. Foto: Else Bering.

men desværre ofte oversete udgivelse *Fuglene kender ikke grænser*, der udkom i 1996, og som præsenterer meget af, hvad det skete i disse travle år.

Hjælpen til biologistuderende med mod på at kombinere rejsejyst med fuglebeskyttelse

Finn Danielsen og Henrik Skov rejste i 1984 til Sumatra, hvor de sammen med hollandske biologer fik sat et naturbevarende projekt i gang med støtte fra DANIDA. Det ledte med hjælp fra især Lorenz Ferdinand, men også Jon, til et større projekt i 1987-88, der involverede lokale myndigheder, DOF, WWF, Aage V. Jensens Fonde og andre institutioner til glæde for de vandfugle og den lokalbefolkning, der er afhængige af skove og vådområder langs Sumatras østkyst. Sumatras kyst viste sig at være en af de vigtigste rasteplasser for vandfugle på den stærkt truede østasiatiske-australske flyway. Finn og Henrik igangsatte her udpegningen af Berbak Sembilang Biosphere Reserve, som med et areal på 3820 km² i dag er blevet et af de største fredede områder i Indonesien. Finn Danielsen skrev i den forbindelse sit biologispecial med Jon som vejleder. Siden blev Jon vejleder for en stadig strøm af biologistuderende og spillede en særlig rolle ved fortsat at stimulere interessen for fuglebeskyttelse i tropenerne (se kapitel 9).

I 1989 tog undertegnede af sted til det sydlige Ecuador sammen med Hanne Bloch, Carsten Rahbek og Jan Fisher Rasmussen for at lave feltarbejde til vores biologispecialer. Jon var ved at arbejde på fugle-'biblen' for Andesbjergene, *Birds of the High Andes* og hjalp med,

ved hjælp af satellitbilleder, at udpege potentielt vigtige skovområder, der manglede informationer fra. I 1990 udkom Andes-bogen med afsnit om fuglebeskyttelse, og det fremhæves på bogens cover, at en tredjedel af betalingen for bogen ville gå til at støtte forskning i Andesbjergenes fugle og beskyttelsen af deres habitater. Nogle af indtægterne på bogen har været med til at finansiere dele af Niels Krabbes forsatte arbejde for bedre at kende og beskytte fuglene i Andesbjergene. Især har Niels' kontakter med for eksempel Jocotoco Conservation Foundation i Ecuador været vigtige, når DOFs Klima- og Biodiversitetsfond har skullet støtte opkøb af områder, hvor mest mulig CO₂-lagring og biodiversitet kan sikres til en fordelagtig pris. Det er gerne Hans Meltøfte, der har været kontakt og forhandler, mens det er Jon, der er hovedansvarlig for, at de valgte områder er af stor værdi for fuglebeskyttelsen.

Da Andes-bogen var udkommet, kastede Jon sig over Afrika og især Tanzania, hvor der siden har været en række aktiviteter, der involverede DOF, OC, Zoologisk Museum, BirdLife International og andre, inklusive en række biologistuderende. Et hold specialestuderende, Lars Dinesen, Louis Hansen, Jens Otto Svendsen og Thomas Lemberg, blev sendt til Udzungwa-bjergene i Tanzania, hvor den helt store triumf var fundet af Udzungwa Skovhøne, der tilhører en førhen ukendt slægt af hønsfugle med nærmeste slægtninge i Asien (se kapitel 3). Siden er det også blevet til uddannelseskomponenter med kapacitetsopbygning på biodiversitetsområdet i forbindelse forskningsbistandsprogrammer i Østafrika, Sabah og Andesregionen.

Filippinerprojektet

Da DAFIF planlagde en ekspedition til Filippinerne i 1990-92, vakte det den daværende direktør i DOF, Arne Jensens, interesse. Arne gik med stor iver ind i forarbejdet med store ambitioner på projektets vegne. Jon bidrog igen med ved hjælp af satellitbilleder og viden om Filippinernes truede fuglearter at udpege skovområder, der potentielt kunne være de vigtigste for international fuglebeskyttelse. DAFIFs arbejde på Filippinerne blev fulgt op, ikke kun af ICBP, men også af andre store internationale naturbeskyttelsesorganisationer som Conservation International og WWF, og af store donorer, inklusive Verdensbanken. Det blev blandt andet til et syvårigt projekt under Verdensbanken, hvor Nordeco og den filippinske BirdLife-partner, Haribon med Arne Jensen som chefrådgiver, udviklede det lokalt baserede biodiversitetsovervågningssystem, som efter et dekret fra Filippinernes daværende miljøminister udbredtes til alle de mere end 200 fredede områder i Filippinerne. Her mere end 30 år efter indsatsen i Filippinerne blev sat i gang, bor Arne Jensen stadig i Filippinerne og arbejder intenst for fuglebeskyttelsen her og i andre dele af Sydøstasien.

Kombinationen af forskning og fuglebeskyttelse

Det er de langsigtede og globale prioriteter i fuglebeskyttelsen, Jon interesserer sig for. Prioriteterne skal fastsættes ud fra en forståelse af fuglenes udvikling i geologisk tid. Det er de områder, hvor arter dannes, og hvor de kan overleve globale klimatiske ændringer, som skal beskyttes. Jon arbejdede, sammen med mange andre, med metodikker for hvordan man traf optimale områdevalg, baseret på udbredelsesmønstre (frem for tidligere tiders fokus på øde områder, hvor man undgik konflikt med udviklingsinteresserne).

Jon har altid været meget visionær, når det gælder de store globale mønstre for artsdannelse og overlevelse på lang sigt (se kapitel 5). Jon inddrager vejrfænomener og topografi, tågedannelse, områder med stabilt klima, hvor arterne kan klare sig i mange millioner år. Det er interaktioner mellem stabile havstrømme (fx Humboldtstrømmen) og topografien, der resulterer i, at der i nogle bjergområder findes stabilt fugtige områder, der kan optræde som refugier for plante- og dyrearter, når det globale klima forandres. Det bliver tidslommer, hvor gamle arter overlever og gradvis udvikler sig, så det er her, de nye 'opfindelser' af fuglearter sker. Fremskridt inden for Big Data-computeranalyser, som inddrager *remote sensing* og gensekventering viser nu, at den

bedste forklaring ofte ligger i de mønstre og sammenhænge, som Jon forudså. Disse områder skal derfor have høj prioritet i fugle- og naturbeskyttelsen.

Jon har også kunnet påvise, at de områder, der er vigtigst for at beskytte biodiversitet, ofte er sammenfaldende med centre for gamle kulturer, altså hvor mennesker vælger at være (se fx Fjeldså & Burgess 2008). Det er altså ikke nok at oprette beskyttede områder, hvor det er relativt uproblematisk, fordi der ikke er ret mange mennesker. Biodiversitet skal også beskyttes der, hvor der er mange mennesker. Det betyder, at der skal arbejdes på at finde løsninger, der på samme tid tilgodeser biodiversitet og menneskenes muligheder.

Som Jon har udtalt til Kristeligt Dagblad: "Den nok så vigtige erkendelse af vores arbejde er, at nye arter af planter og dyr udvikler sig inden for nogle ganske bestemte områder, hvor miljøforholdene er meget stabile. Menneskene har i årtusinder draget nytte af de samme forhold. Derfor finder vi i dag, at mange af verdens fugle, dyr og planter lever inden for gamle kulturcentre, hvor der i dag er meget små rester af oprindelig natur tilbage. Dermed står vi tit over for en kritisk situation, hvor mange arter vil uddø, og hvor befolkningens livsgrundlag samtidig bryder sammen."

Tak til Finn Danielsen og Arne Jensen for præciseringer og forslag til forbedringer af tidligere udkast.

Udvalgte kilder

- Bibby, C.J. 1992: Putting Biodiversity on the Map. – BirdLife International.
- Fjeldså, J. 1984: Three endangered South American grebes (Podiceps): case histories and the ethics of saving species by human intervention. – *Ann. Zool. Fennici* 21: 411-416.
- Fjeldså, J. 2006: Danske ornitologer langt fra hjemmet: fra P.W. Lund til international fuglebeskyttelse. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 100: 265-275.
- Fjeldså, J. & N.D. Burgess 2008: The coincidence of biodiversity pattern and human settlement in Africa. – *Afr. J. Ecol.* 46 (Suppl. 1): 33-42.
- Fjeldså, J. & N. Krabbe 1990: Birds of the High Andes. – Zoological Museum, University of Copenhagen.
- Hjorth, C. 2009: Hædersstale til Jon Fjeldså, 2009. <https://www.dof.dk/om-dof/dof-s-haederspris/tidligere-ars-haedersmodtagere/jon-fjeldsa>
- Poulsen, M.K. 1993: Præsentation af Dansk Ornitologisk Forenings Arbejdsgruppe for International Fuglebeskyttelse. – Proc. Seventh Nordic Congr. Ornithol., 1990.
- Remar, D. 1999: Fuglemand på feltfod. – *Kristeligt Dagblad* 3. juli 1999.
- Stattersfield, A., M.J. Crosby, A.J. Long, D.C. Wege & A.P. Rayner 1998: Endemic bird areas of the world: priorities for biodiversity conservation. – BirdLife International.
- Strange, M. (red.) 1996: Fuglene kender ikke grænser. – Dansk Ornitologisk Forening.